

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Door de tijd heen

1 maximumscore 2

De juiste volgorde is:

3, 5, 2, 1, 4, 6

Opmerking

Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder complete en foutloze reeks ontstaat, wordt 1 scorepunt toegekend.

Prehistorie en oudheid

2 maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Het gangbare beeld is dat de Romeinen de Griekse cultuur bewonderden / de Griekse cultuur overnamen 1
- Cato maakt duidelijk dat hij een afkeer heeft van (de) Grieken (en hun cultuur) 1
- wat kan worden verklaard uit (twee van de volgende) 2
 - zijn ervaring als bestuurder (praetor) dat de Romeinen wel politiek, maar niet cultureel superieur waren aan de Grieken (gegeven 1).
 - zijn ervaring als censor met de in zijn ogen decadente invloed van de Griekse cultuur (gegeven 2).
 - zijn verzet tegen het Grieks als belangrijkste schrijftaal / taal voor cultuuroverdracht (gegeven 3).

Opmerking

Alleen als na juiste gegevens uit de bron telkens een historisch juiste verklaring wordt gegeven, worden scorepunten toegekend.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

De middeleeuwen

3 maximumscore 2

Uit het antwoord moet blijken:

- Johannes X stelt voor de Normandiërs met zachte hand te benaderen / hen niet al te streng te behandelen (als zij tegen de kerkelijke regels ingaan / als zij terugvallen in hun voorchristelijke / heidense gewoonten) 1
- wat de kerstening kan bevorderen doordat grote conflicten vermeden worden / doordat de Normandiërs nu geleidelijk opgenomen worden in de christelijke kerk / doordat er meer tijd is om de kerstening grondig door te voeren 1

4 maximumscore 3

Kern van een juist antwoord is:

- Bij gegeven 1 hoort 'de expansie van de christelijke wereld naar buiten toe, onder andere in de vorm van kruistochten' (want de broer van Jan ging op kruistocht) 1
- Bij gegeven 2 hoort 'het conflict in de christelijke wereld over de vraag of de wereldlijke dan wel de geestelijke macht het primaat behoorde te hebben' / 'de Investituurstrijd' (omdat er een conflict ontstond over de benoeming van een bisschop) 1
- Bij gegeven 3 hoort 'de opkomst van de stedelijke burgerij en de toenemende zelfstandigheid van steden' (omdat de koning zijn macht moest laten beperken door de stedelijke burgerij) / 'de opkomst van handel en ambacht' (omdat dit de basis legde voor de versterking van de machtspositie van de burgerij) 1

5 maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Wycliff heeft de Bijbel vertaald in het Engels / in de landstaal, wat aansluit bij de ideeën van de Reformatie, waarbij het zelf lezen van de Bijbel centraal staat / waarbij er geen priester / kerk nodig is voor de toegang tot de Bijbel 2
- Door de vertaling van Wycliff zijn geestelijken niet meer nodig om de Bijbel uit te leggen, wat door Knighton als een bedreiging wordt gezien, omdat hij zelf als monnik deel uitmaakt van de kerkelijke structuur (en mogelijk zijn positie als intermediair kwijtraakt) 2

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Door de tijd heen

6 maximumscore 2

De juiste volgorde is:

6, 5, 3, 4, 1, 2

Opmerking

Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder complete en foutloze reeks ontstaat, wordt 1 scorepunt toegekend.

Vroegmoderne tijd

7 maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- In de zestiende eeuw raakte door 'het begin van de Europese overzeese expansie' een groot deel van de bevolking van (Zuid-) Amerika door contacten met de Spaanse veroveraars besmet met de mazelen 1
- In de achttiende eeuw probeerden verlicht absolute vorsten zoals Catherina hun samenleving te moderniseren. Dit past bij 'verlicht denken dat werd toegepast op alle terreinen van de samenleving' / 'de wetenschappelijke revolutie' (vanwege de bevordering van het inenten) / 'voortbestaan van het ancien regime met pogingen om het vorstelijk bestuur eigentijdse verlichte vorm te geven (verlicht absolutisme)' 1
- In de eerste helft van de negentiende eeuw ontstond in Groot-Brittannië aandacht voor leefomstandigheden (van arbeiders) in steden door 'discussies over de sociale kwestie' / 'de industriële revolutie die in de westerse wereld de basis legde voor een industriële samenleving' 1
- In de twintigste eeuw verspreidde door 'het voeren van twee wereldoorlogen' de Spaanse griep zich wereldwijd doordat soldaten / vluchtelingen na de wapenstilstand weer naar huis gingen 1

Opmerking

Alleen als per gegeven het verband wordt gelegd met een juist kenmerkend aspect van die tijd, wordt 1 scorepunt toegekend.

Vraag	Antwoord	Scores
8	<p>maximumscore 2</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het opleggen van een centrale belasting ging in tegen de bestuurlijke wens van de gewesten dat ze soeverein wilden zijn (op het gebied van onder andere belastingen) • De belasting werd door de opstandige gewesten als noodzakelijk gezien om (de troepen die nodig waren voor) de Opstand tegen Spanje te kunnen betalen / te voorkomen dat huursoldaten de steden zouden plunderen (vanwege achterstand in de soldij) 	<p>1</p> <p>1</p>
9	<p>maximumscore 3</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De poging van de calvinisten in 's-Hertogenbosch om het stadsbestuur te dwingen de Unie van Utrecht te aanvaarden is een reactie op het bericht van de Spaanse verovering van Maastricht, omdat de calvinisten zo willen voorkomen dat 's-Hertogenbosch de kant van de Spanjaarden kiest / dat 's-Hertogenbosch zich overgeeft aan de Spanjaarden / omdat de calvinisten ervoor willen zorgen dat door het kiezen van de kant van de opstandelingen de stad tegen de Spanjaarden zal vechten / omdat de calvinisten willen voorkomen dat de stad (net als Maastricht) door de Spanjaarden veroverd wordt • Uit de gebeurtenissen blijkt dat het conflict in de Nederlanden ook een opstand is tegen Nederlandse (katholieke) bestuurders / een burgeroorlog is / gericht is tegen landgenoten met een afwijkend geloof (omdat calvinisten goddeloos genoemd worden) 	<p>2</p> <p>1</p>
10	<p>maximumscore 4</p> <p>Kern van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uit het beschrijven van de calvinisten in 's-Hertogenbosch als 'goddeloos' / 'geërgerd' / 'fanatiek' / van een overval van de calvinisten als 'verraderlijk' / uit het vermelden dat de calvinisten als eersten schoten, blijkt dat de bron een negatief beeld geeft van de calvinisten / de katholieken ziet als (onschuldige) slachtoffers (waardoor een eenzijdig beeld wordt gegeven) • Met dit verslag kan het bestuur aan de bevolking de boodschap overbrengen dat de calvinisten onbetrouwbaar / verraders zijn, waardoor zij het intrekken van de aanvaarding van de Unie van Utrecht / hun keuze voor Spanje / tegen de opstandelingen kunnen rechtvaardigen 	<p>2</p> <p>2</p>

Opmerking

Alleen als wordt ingegaan op de gebeurtenissen in de bron, worden telkens 2 scorepunten toegekend.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

11 maximumscore 2

Kern van een juist antwoord is:

Na het afzweren van Filips II / het tekenen van het Plakkaat van Verlatinge zoeken de opstandige gewesten naar een nieuw staatshoofd, terwijl de auteur tegenstander is van de monarchie / voorstander is van een mengvorm van aristocratie en democratie.

Opmerking

Als in het antwoord niet verwezen wordt naar de zoektocht naar een nieuw staatshoofd, worden geen scorepunten toegekend.

12 maximumscore 2

Kern van een juist antwoord is:

- Opvatting 1 is te verklaren door de opstand tegen Spanje, omdat in die tijd Spanje de vijand was / er een vergelijking werd gemaakt tussen de Spaanse onderdrukking in Amerika en in de Nederlanden 1
- De verandering in opvatting 2 is te verklaren doordat Nederlanders inmiddels zelf koloniën met tot slaafgemaakten hadden, omdat het houden van tot slaafgemaakten nu werd gelegitimeerd 1

13 maximumscore 3

Een juist antwoord bevat de volgende elementen:

- Het absolutisme werd gelegitimeerd door het Droit Divin, waarbij werd gesteld dat God bepaalde wie koning was / waarbij de koning beweerde dat God hem als koning had aangesteld 1
- De ontdekking van de natuurwetten / wetmatigheid in de natuur leidde tot de conclusie dat God zich niet verder met de schepping bemoeide en daarmee ook geen hand had in de toewijzing van vorstelijke macht (waardoor het argument vanuit het Droit Divin verviel) 2

Opmerking

Voor het antwoord dat uit de ontdekking van de natuurwetten geconcludeerd kon worden dat God niet bestaat en daardoor de legitimatie van het absolutisme ondermijnd werd, worden geen scorepunten toegekend.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

14 maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Volgens Betje Wolff moet kinderen geleerd worden dat alle mensen van nature gelijk zijn / dat ongeacht afkomst degene met de minste gebreken en de meeste deugden de grootste mens is / dat kinderen dienstboden of diegenen die in de ogen van de wereld hun minderen zijn, niet met verachting mogen behandelen (wat aansluit bij het verlichte denkbeeld van gelijkheid) 2
- De opvatting van Betje Wolff in de bron is, dat kinderen de rangen moeten leren respecteren, wat aansluit bij traditionele opvattingen over de (sociale) hiërarchie in de samenleving / wat aantoont dat ze niet streeft naar verandering van de sociale verhoudingen (wat past bij de gematigde stroming van de Verlichting) 2

Opmerking

Als op de tweede deelvraag geantwoord wordt dat Betje Wolff de traditionele rolpatronen (tussen man en vrouw) wil handhaven, worden geen scorepunten toegekend.

15 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- In 1792 werd Thomas Paine ereburger, omdat hij tegenstander was van erfelijke bestuursfuncties / aansloot bij de opvattingen van de Franse (girondijnse) revolutionairen 1
- maar na de Jacobijnse machtsovername in 1793 bleek hij te gematigd in de ogen van de radicale / Jacobijnse regering, die de koning wel ter dood wilde veroordelen (en werd hij gevangengezet) 1

Moderne tijd

16 maximumscore 2

Kern van een juist antwoord is:

Door de voortschrijdende democratisering / de opkomst van politiek-maatschappelijke stromingen / politieke partijen in de negentiende eeuw werd het kiesrecht in verschillende stappen uitgebreid, waardoor in politieke campagnes grotere groepen kiezers moesten worden aangesproken.

of

Door de voortschrijdende democratisering / het loslaten van het censuskiesrecht werd het kiesrecht uitgebreid, waardoor andere / bredere lagen van de bevolking in aanmerking kwamen als kiezers, zodat op een andere wijze campagne moest worden gevoerd.

Vraag	Antwoord	Scores
17	maximumscore 4	
	Voorbeeld van een juist antwoord is:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Door te zeggen dat (een van de volgende): <ul style="list-style-type: none"> – Duitsland door de buren nooit traag of lui zal worden – Duitsland ook tot de snoeken behoort – Duitsland sterk genoeg is om zich te beschermen 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • wil Bismarck de kritiek weerleggen dat deze politiek te behoudend is / Duitsland zich zwak opstelt / niet in staat is zich te verdedigen 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Door te zeggen dat (een van de volgende): <ul style="list-style-type: none"> – Duitsland in het midden van Europa ligt – Duitsland sterke / oorlogszuchtige buren heeft – hijzelf tegen een aanvalsoorlog is 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • geeft Bismarck kritiek op de door Wilhelm II voorgenomen <i>Weltpolitik</i> (of een juiste omschrijving daarvan), omdat die een gevaar zal opleveren voor Duitslands kwetsbare positie 	1
18	maximumscore 4	
	Voorbeeld van een juist antwoord is:	
	<ul style="list-style-type: none"> • In de jaren dertig maakte de crisis van het wereldkapitalisme / de Depressie het nodig een nieuw economisch beleid te beginnen (de New Deal) om de sociale gevolgen van de Depressie te verzachten / om de Amerikaanse economie te herstellen 	2
	<ul style="list-style-type: none"> • In de jaren veertig zorgde het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog ervoor dat het noodzakelijk werd om de burgerbevolking bij de oorlogvoering te betrekken, omdat dat een belangrijk onderdeel was van de moderne oorlogvoering / om uit te leggen waarom de Verenigde Staten hun neutraliteitspolitiek opgaven 	2
19	maximumscore 2	
	Voorbeeld van een juist antwoord is:	
	<p>De nationaalsocialisten wilden laten zien dat zij voortborduurden op het Duitse Keizerrijk, dat autocratisch / niet democratisch / nationalistisch was, en dat zij door het gebruik van de term Rijk zich afzetten tegen de democratische Republiek van Weimar.</p>	
20	maximumscore 2	
	Kern van een juist antwoord is:	
	<p>In de communistische ideologie was het streven naar een wereldrevolutie in principe belangrijker dan het stimuleren van het nationalisme. Door de dreiging van het Duitse leger moest er een beroep gedaan worden op de patriottische gevoelens van de bevolking.</p>	

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

21 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

De Duitse bezetter wil met dit affiche aan de Nederlandse bevolking duidelijk maken dat, ondanks de nederlaag bij Stalingrad, de Duitse militaire positie nog niet hopeloos is / dat Duitsland de oorlog nog niet verloren heeft (zoals in 1918).

22 maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Volgens de prent belooft West-Duitsland meer welvaart / een beter leven, wat blijkt uit de afbeelding van de geldtekens / het woord honing / de opmerking dat de honing (in West-Duitsland) beter is 2
- In de prent wordt gesuggereerd dat West-Duitsland de DDR-burgers misleidt / minder aangenaam is dan de West-Duitsers willen doen geloven, wat blijkt uit de afbeelding van het vliegenpapier waaraan de Oost-Duitsers / de bijen blijven plakken / de figuren die vastzitten op het vliegenpapier / de geschrokken / teleurgestelde / bedroefde uitdrukking op de gezichten van de gevangenen / vastgeplakte bijen 2

Opmerking

Alleen als bij de eerste deelvraag de aantrekkingskracht van West-Duitsland juist wordt weergegeven en bij de tweede deelvraag de juiste waarschuwing wordt weergegeven, wordt telkens 1 scorepunt toegekend aan een passende verwijzing naar de bron.

23 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

bij 1:

- De Duitse communisten waren door het naziregime / de fascistenaanpak zwaar vervolgd, waardoor bescherming tegen het (vermeende) fascisme voor hen een aansprekend argument vormt (om de Muur te bouwen) 1

bij 2:

- De vlucht van (hoogopgeleide) DDR-burgers naar de BRD maakte het noodzakelijk om maatregelen te nemen om de vluchtelingenstroom te stoppen / Berlijn was nog het enige gat in het IJzeren Gordijn (wat door de Muur werd gedicht) waar DDR-burgers door konden vluchten 1

Vraag	Antwoord	Scores
24	maximumscore 4	
	Kern van een juist antwoord is:	
	bij 1:	
	<ul style="list-style-type: none"> • De foto laat zien dat de Tsjecho-Slowaakse bevolking het ingrijpen van het Warschaupact niet gelaten over zich heen laat komen / zich verzet tegen het Rode Leger, wat niet past bij het beeld van het Oostblok / Warschaupact dat een ideologische eenheid vormt / waarin de landen / de inwoners solidair zijn 	2
	bij 2:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Tijdens de Koude Oorlog beperkt de confrontatie tussen de twee machtsblokken zich tot een propagandastrijd (waarbij past dat de foto veel gepubliceerd wordt), omdat militair ingrijpen niet mogelijk is vanwege de dreiging van een Derde Wereldoorlog / omdat de afspraak is dat het Westen en de Sovjet-Unie elkaars invloedssferen respecteren 	2
25	maximumscore 2	
	Voorbeeld van een juist antwoord is:	
	Uit de bron blijkt dat:	
	<ul style="list-style-type: none"> • jongeren in cultureel opzicht als anders dan de rest van de bevolking worden gezien, omdat zij volgens Nixon en Presley op een aparte manier / door middel van muziek moeten worden aangesproken / beïnvloed worden in hun opvattingen door popmuziek / een leefstijl erop nahouden die gekenmerkt wordt door geweld, drugs en een protesthouding, wat het kenmerkende aspect 'de toenemende westerse welvaart die vanaf de jaren zestig van de twintigste eeuw aanleiding gaf tot ingrijpende sociaal-culturele veranderingsprocessen' kan illustreren 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • communisten als vijand worden gezien / de ideologie van het communisme / van de Sovjet-Unie als bedreiging wordt gezien, wat het kenmerkende aspect 'de verdeling van de wereld in twee ideologische blokken in de greep van een wapenwedloop en de daaruit voortvloeiende dreiging van een atoomoorlog' kan illustreren 	1
	<i>Opmerking</i>	
	<i>Alleen als een juist kenmerkend aspect met een passend element uit de bron wordt verbonden, wordt telkens 1 scorepunt toegekend.</i>	
26	maximumscore 2	
	Voorbeeld van een juist antwoord is:	
	<ul style="list-style-type: none"> • De (op)komst van de televisie (waardoor het media-aanbod zich uitbreidde) / toegenomen welvaart (waardoor er meer reclame was) 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Het loslaten van het traditionele rollenpatroon tussen man en vrouw / van traditionele gezagsverhoudingen / het opkomen van meer kritische burgers (waardoor vrouwendiscriminatie niet meer werd geaccepteerd) 	1

Bronvermeldingen

- bron 1 Fik Meijer, Vreemd volk. Integratie en discriminatie in de Griekse en Romeinse wereld, Amsterdam 2007, pag. 163.
- bron 2 <https://archive.org/details/livesofpopesinea04mannuoft> (pag.177-178)
- bron 3 <https://spartacus-educational.com/NORwycliffe.htm>
- bron 4 J.A.M. Hoekx e.a. ed., Vruchten van de goede en de slechte boom: Heyman Voicht van Oudheusden over de godsdiensttwisten in zijn stad 's-Hertogenbosch en in Breda 1577-1581, Den Dungen 2008, pag. 166-167.
- bron 5 <https://archive.org/stream/ned-kbn-all-00014299-001#page/n8/mode/2up>
<https://archive.org/stream/ned-kbn-all-00014299-001#page/n12/mode/2up>
- bron 6 Betje Wolff, Proeve over de opvoeding, aan de Nederlandse moeders, heruitgave van de tweede druk uit 1780, door H.C. de Wolf, Amsterdam 1977, pag. 93.
www.dbnl.org/tekst/wolf016proe01_01/wolf016proe01_01_0003.ph
- bron 7 http://ghdi.ghi-dc.org/pdf/deu/616_Wir%20Deutsche%20fuerchten_196.pdf
- bron 8 <https://www.denhelder.online/stadsnieuws/van-rune-naar-het-atlantikwall-centrum>
- bron 9 <https://research.calvin.edu/german-propaganda-archive/eule61.htm>
- bron 10 <https://theworldinbetween.com/2012/08/19/ladislav-bielik-and-the-iconic-photograph-of-1968-czechoslovakia/>
- bron 11 John Parker, Elvis, de geheime dossiers, Den Haag 1993, in: René van Stipriaan, Ooggetuigen van de Rock 'n' Roll, Amsterdam 2005, pag. 199.